

Tekstitoimetid

© 2002 Eero Loone

Teksti sisestamisel ning vormindamisel on kasutatud Adobe'i, Coreli, IBM-i (sh Lotuse) ja Microsofti tarkvara, sealhulgas Coreli WordPerfect Suite'ide 8 ja 2000 ning CorelDraw 9 pildimaterjali, mis on litsenseeritud autorile ja mis on kaitstud autoriõigusega USA, Kanada ja teiste riikide seaduste kohaselt. Apple, Adobe, Corel, IBM, Lotus, Microsoft, Windows, Word, WordPerfect, WordPro on kaubamärgid. Tekstis võib esineda ka teisi väljendeid, mis on kaubamärkideks.

CD-l asuvate failide vormindused on illustatsiooniks tekstitoimetite võimalustest; PDF-failide lähtetekst ja -vorming on loodud IBM-i tarkvara tekstitoimeti Lotus WordPro 9.5 abil ja kaudu MS Windowsi operatsioonisüsteemis 98SE.

Käesoleva raamatu sisuks on teave ja analüüs, mille kasutamine on lugeja-vaataja ainuotsustada. Autor ei vastuta raamatus kirjutatu-näidatu kasutamisel tekkida võivate kahjude eest.

**Kellele, milleks
ja millest
on see raamat**

**Kui te olete lihtsalt uudishimulik, siis
minge kohe järgmiste peatükkide
juurde! Meie raamatut võib lugeda
ükskõik millises järjekorras. Kordusi
palume mitte karta.**

**Tekstitoimeti on operatsioonisüsteemi järgi tarbijale nähtavalt kõige
enam kasutatav rakendus. Kes ei oska töötada tekstitoimetus, ei oska
kasutada arvutit.**

Mida tehakse tekstitoimetiga?

- Kirjutatakse kirju tuttavatele, klientidele, äripartneritele, riigiasutustele
- Kirjutatakse märgukirju firma- või asutusesisemiseks asjaajamiseks
- Kirjutatakse reklaamitekste (kujundamiseks tuleb kõigepealt välja mõelda tekst, mida kujundada)
- Tehakse märkmeid
- Lapsed saavad kirjutada kodukirjandeid
- Kirjutatakse artikleid ja raamatuid ja luuletusi.
- Kirjutatakse õnnesoove
- *ja* tehakse kuulutusi teabetahvlitele ülespanemiseks

&&&&&&&&

Kõike, mis koosneb tekstist, tehakse tekstitoimetiga. Seetõttu on eelnev nimekiri avatud ja lõputa. Tööstuslik ühiskond on üleüldise kirjaoskuse ühiskond ja tekstitoimeti on üleüldine kirjutamisvahend.

Teist on kasu teile endale, firmale, asutusele, kui Te oskate vajaduse (funktsiooni) realiseerida sobivasse dokumenti. Tekstitoimeti kasutusoskus parandab teie võimalusi tööturul.

Arvuti võimaldab kergesti vormindada teksti nii, et see oleks mõjus, ehk moodsate võõrsõnadega: kommunikatiivselt efektiivne. Välimus aitab sisust paremini aru saada. Lihtne parandamisvõimalus aitab visandatud mõtteid selgelt esitada. Arvuti oli 20. sajandi suurimaid leiutisi.

Tänapäeval ostab vaevalt et keegi tekstitoimeti iseseisvana kontoripakist (kui seda üldse saabki teha). Kogu paki valimisel tuleb lähtuda ka ülejäänud komponentidest. Võib-olla on isegi kasulik omada kahte pakki. Arvutite suurenenud võimsus lubab seda nüüdseks probleemideta, küsimus on vaid teie rahakoti suurus (võistleva paki saab tavaliselt värskendushinnaga, mis on nii umbes pool uue paki hinnast)...

Tekstitoimeti nõuded riistvarale on küllalt väikesed. Iga siinkirjeldatud programm töötab enam-vähem normaalselt Windows 95 operatsioonisüsteemis Pentium I 100MHz protsessoriga masinas, milles on 16MB RAM, ainult uus **Word XP** seda enam ei suuda. Ametlikult lubavad nad isegi väiksemaid arve, aga siis tuleb mitte ainult programmi enda avamist kaua oodata, vaid aeglustub oluliselt ka üksikute komponentide töö (nt **MS Wordi** nupurealt dokumendis esmakordselt laadi- või fondivaliku kasti klõpsuga lahtiriputamine, **Lotus WordPro** TeabeKastis Page-lehe avamine lehekülje vormindamiseks). Kinnijooksmisi, eriti OLE-operatsioonides, esineb ka sagedamini kui võimsamates masinates. Kuna programide endi mahud muudkui kasvavad ja tavaliselt muretsetakse kogu kontoripakk, siis muidugi jääb nendest omadustest tegelikult väheseks. Pentium II (ja Celeron-) või AMD K6 protsessorite puhul on töökiirus märgatavalt suurem ning arvuti reageerib praktiliselt kohe igale sisestatud käsklusele. Pentium I protsessoriga arvutit saate niikuinii ainult kasutatud masinate edasimüüjatelt. Jõudluse tõus 550MHz Pentium III protsessorilt üle minnes 800MHz Pentium III või Athlon protsessorile ei ole tekstitoimetite suhtes nii märgatav, kui graafikaprogrammide juures. Tekstitoimeti kasutajale on kiirusetõusu kordaja kindlasti oluliselt väiksem protsessorite kiiruste jagatisest. 2GHz protsessoreid tekstitoimetid lähemal ajal ei vaja, 8GHz-listest rääkimata.

Kasutatud arvuti puhul tuleb enne ostmist hoolikalt läbi lugeda tekstitoimeti nõuded riistvarale. Täiesti uue arvuti puhul pole see vajalik. Alla 6GB kõvakettaga arvuti puhul tuleb hoolikalt läbi mõelda installeerimiseks kavandatud tarkvara loetelu (2GB tuleb plaanida vabaks, sest see saab niikuinii täis).

USA-s on standardmonitorid nüüdseks 17-tollise diagonaaliga, paremad 19-tollise diagonaaliga. Eestis võimutsevad praktikas siiski veel 15-tollised, kuigi suuremaid leidub juba üsna sageli. Meie soovitus (kui me neid teeme) arvestavad vaikumisi 17-tolliseid monitore, kuid kõlbavad ka 15-tollistele. Tekstitoimeti ja tabelarvutus on lähedamad suurematel monitoridel.

Kellele on loodud see raamat?

Teie ees on edasijõudnute raamat. Siin kirjutatakse lugejale, kes on arvutit juba kasutanud. Eesti elanikuna olete seega töötanud MS **Windowsi** operatsioonisüsteemis ning kasutanud MS **Wordi**. Eesti on Microsofti maa. Apple'i fännid, kes pole IBM-i riistvara ja Microsofti operatsioonisüsteemiga kokku puutunud, saavad siit raamatust kindlasti haridust ning laiendavad lugemisel oma silmaringi, kuid me ei taha neid oma usku pöörata. Raamatu kirjutas mitte Microsofti misjonär, vaid ilmalik neutraalne pluralist. Apple'i fännidel pole lisaks MS Wordile reaalselt valikuvõimalust niikuinii. Muuseas, Microsoft teeb täitsa vahvat tarkvara.

Me lähtume sellest, et lugeja kasutab **Windows 9x**-i (Eesti standard). Vahed **NT4**-ga ei ole meie seisukohast olulised, kuigi uuemad tekstitoimetid tahavad tavaliselt uuemaid Teeninduspakke (*Service Pack*). **Windows98** tõi tekstitoimeti kasutajale Windows 95-ga võrreldes vähemärgatavaid muudatusi, sama kehtib ka **Me** kohta. **Word 2000** kohta teeme märkusi, lähtudes Windows98-st, sest jällegi Eesti oludes see on levinumeid kombinatsioone. Kellel juba töötab Word97 Windows95 või 98 all, sellel pole vaja tormata Word 2000 installeerima (ostke kunagi **WordXP**). Kes ostab uue masina, saab sellega tõenäoliselt kaasa **Windows Me** või **2000** või **XP**. Nendele Word 2K sobib. USA-s leidub muidugi firmasid, kelle käest saab odavalt osta vanu leviprogramme. Oksjonid on ka olemas. WindowsMe all jooksevad kõik siinkäsitletud programmid, aga kuna nad 2000.a. lõpuks polnud veel spetsiaalselt selle jaoks tehtud, siis ei ole võimalik vastutada varasemate versioonide kinnijooksmiste ja erisuste eest. Vastutada pole tarkvara-asjanduses üldse võimalik.

WindowsXP jaoks sobivad kõik viimased ja eelviimased versioonid.

Edasijõudnu valdab elementaarsusi. Ta oskab ilma vaevata luua uut dokumenti, sisestada teksti, salvestada dokumenti, lõikuda ja kleepida. Ta on teinud ehk mõne tabeli ja isegi paigutanud teksti lõikepildi (**Clip Art**). Tema kirjutatud dokument ei näe just inetu välja. Ta on kokku puutunud lihtsamate vormindamisvõtetega, saab hakkama fondi valikuga, reavahe ja lõiguvahe määramisega (kuigi ehk mõnikord unustab viimase tegemata ja asendab tühja reaga). Ta on faile tirinud ühest kaustast teise. Edasijõudnu ei vaja arvuti kasutamise algkursust. Meie raamat ei ole algõpik, vaid on määratud sellele vähemalt veerandile Eestimaa elanikest, kes juba oskavad arvutit lihtsamateks töödeks kasutada.

Meie raamat ei ole programmeerimisest, makrodest ja skriptidest. See on programmide **kasutajate** raamat, mitte programmide loojate raamat. Iga tekstitoimeti mingit puuduvat omadust saab vahetevahel juurde pookida vastava programmijupi kirjutamisega. Eriti kergesti on arendatav **Word**. Tekstitoimeti massikasutaja seda ei tee ja ei peagi tegema. Sekretäri ülesandeks pole programmeerimine. Kui firmas vastavat võimet väga vajatakse, siis peab IT spetsialist lihtsa makro või skriptiga hakkama saama või tuleb see kellegi käest osta. Kuna keegi kunagi absoluutselt kõike ei tea, saavad muidugi meie raamatut kasutada lihtsama käsiraamatuna ka infotehnoloogia spetsialistid ja arvutihaiged, kes muidu küll kõike teavad või oskavad avastada.

Teie ees on edasipüüdlike raamat, nende raamat, kes ei soovi alla käia, vaid tahavad minna maailmaga kaasa. See on nende raamat, kes tahavad teha asju hästi. Meie raamat abistab teid hästi teada saamises hästi tegemiseks. Nüüdisaja ühiskonnast tõrjutakse mitteedasipüüdlilikud välja. Teksti loote teie, aga pakendi annab tekstitoimeti. Pakend müüb ka. Tekst peab olema loetav. Tekstitoimeti võimaluste tundmine lubab teha loetavamalt teksti, millest saadakse kiiremini ja paremini aru. Edasipüüdlilikud annavad oma ideid paremini edasi. Edasipüüdlilikud teevad paremaid ideid.

Teie ees on raamat arvutimängijatele. Programmi tundmaõppimine on suurepärase interaktiivne mäng. Ja lapsed tuleb õpetada kirjutama niikuinii, las nad siis mängivad midagi kasulikku. Vanasti mängisid poisid sõda (tinasõduritega või puumõõkadega) ning tüdrukud perekonda (nukkudega). Kirjutavas maailmas tuleb mängida kirjutamist (tabelarvutustega muidugi arvutamist) ja poiste ning tüdrukute erinevused pole selles suhtes relevantssed!

Me soovitame oma raamatut ka arvutiõpetajatele, nii eneseharimiseks kui ka vahest vajaminevaks harulduste õpetamiseks. IT-spetsialistid saavad meilt teada, kas firmas ei peaks olema ka mõni litsents pisipehme võistlejate tarkvarale, mille mõnda omadust on mõnikord tungivalt vaja. Kõik mulle tuntud sekretärid, kes on kasutanud Lotus **SmartCenter**'i kollaseid elektroonilisi lipikuid arvuti töölaual, on nendest vaimustatud. (Vt ka lisa 1 kontoripakkide võrdlemisest tervikuna, sest erinevused pakkide muude osade vahel on suuremad tekstitoimetite erinevustest).

Milleks on vaja teadmisi meie raamatust?

Peteri printsiip MSX8.pet: Minu avatud programmis on puudu minul just praegu vajaminev käsk.

Programme valitakse:

✓ harjumustest

Ega see väga rumal olegi. Arvutikasutus on praktiline. Kiiruse toob harjutamine. Ma olen nii harjunud ja ei viitsi uut õppida. Ma olen laisk ja ei viitsi aega raisata. Ma ei taha rikkaks saada.

✓ teistel on

Üsna tark põhimõte. Minu dokument peab olema loetav kõikidele kasutajatele. Pealegi ei taha ma naabritest halvem olla. Teistsugused on imelikud. Mina ei hakka otsima uut. No jään rumalaks, jään teistele alla, mis siis ikka!

Üldkasutatavus on muidugi tark ja mõistlik põhimõte. Teistele allajäämise eesmärgiks võtmine seda sageli pole. Pealegi olete huvitav, kui oskate rohkem. Tööturul olete ka vajalikum.

✓ odavusest

Väga tark põhimõte. Kahest umbes samasugusest tuleb eelistada odavamamat. Aga MS Word on eelistatavam MS Worksist. Word suudab palju rohkem. Jalgratas ei ole auto võistleja, nad asuvad erinevates sõiduvahendite kategooriates.

▶ Programmi tasub valida ka

lähtudes selle sobivusest kasutaja eesmärkidele, niisiis dokumendi vormistamise vajadustest. ◀

Kaubatundmine on reklaamimaailmas vajalik. Asjatundmatutele määritaks kaela üleliigne, asjatundlik saab reklaami abil teada, milliste kaupade hulgast on mõistlik valida endale sobiv. Ma võin reklaamis kiita omadust, mis on ka kõikidel konkurentidel. Asjatundmatu jääb uskuma minu toote ainulaadsusesse ja ei suuda teha mõistlikul alusel võrdlevat otsust.

Tundes võõraid, tunneme paremini oma lemmikut. Ausalt öeldes, meil ei saagi valida lemmikut enne, kui pole kellegi või millegi hulgast valida. Inimesed valivad. Ilma suutelisuseta valida pole me inimesed. Kunstnik peab tundma pintsleid, värve, lõuendeid, suutmaks enda visioone loominguliselt väljendada.

Tundes mitut programmi, saame paremini aru sellest, mida nad teevad. Jah, mõnikord võib osutada mõttekaks isegi omada konkureerivaid rakendusi: lugege uuesti läbi eespool toodud Peteri printsiip! IBM annab sageli kaasa Lotuse kontoripaki litsentsi; krediitkaardi olemasolu korral postikulude tasumiseks saate kätte tekstitoimeti WordPro kui ka kogu paki nii umbes 250 krooni eest. Paljudel Toshiba sülearvutitel on WordPro SmartSuite'i koosseisus samuti kaasas ja hinna sees. Peab teadma, kas see asi tasub ära, kui teil on programmide soetamiseks vähe raha.

Seda raamatut on vaja orienteerumiseks turul

Iga müüja reklaamib oma kaupa ja mõned halvustavad võistlejaid. Vähe haritud ostjad ja ajakirjanikud langevad sageli reklaami ohvriks, eriti kui selle taga on miljardid. Äris peab olema asjatundja. Järskude muutuste ajal turul (hinnad, litsentsitingimused) on kasulik, kui ollakse asjatundjad kõikide võistlevate produktide osas. Pealegi, see, mida kasutavad kõik, ei tarvitse üldse olla sobivaim minu vajadustele. Ma olen lugenud Eesti juhtivates ajalehtedes ja portaalidel artikleid, mis näitavad autorite võhiklust tekstitoimetite tundmises. Asjatundmatust on täheldatud isegi paljuteadvatel autoritel.

Niisiis: teie ees on monopolidevastane raamat. Microsoft teeb väga häid programme, vaatamata perfeksionistide urinale ja kaebustele Windowsi ning Office'i vigade üle. Ta lihtsalt ei ole ainuke. Paljud Microsofti poolt reklaamitud Wordi võimed ja võtted on võistlejatel juba ammu leiutatud ning kasutusele võetud. "Mõtelge, mida meie Sõna nüüd oskab teha!" ei ole samaväärne lausega "Ka meie Sõna oskab nüüd teha!" Pealegi võttis Microsoft meilt ära valikuvõimaluse üldse mitte lihtsalt puhta ja ausa konkurentsiga vabal turul, nagu näitas tema kohtuasi Ameerika Ühendriikides. Kui te loete mingi programmi spikrist (manuaale enam pole), et see rakendus teeb nii- ja niisugust suupärast asja, siis väga tõenäoliselt teeb iga ülejäänud sama klassi rakendus täpselt sama suurepärasest suupärast asja. MS Word on väga hea tekstitoimeti. Mõned teised on ka.

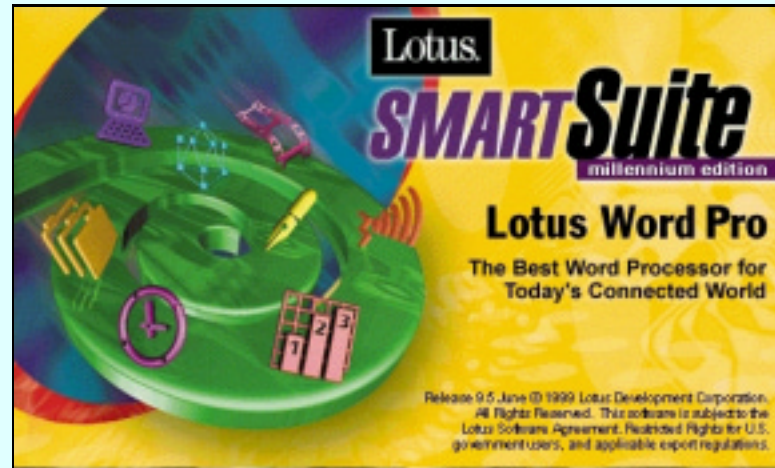
Oma rahalised arvutused teeb igaüks ise. Aga kauba tundmiseta pole rahalistel arvutustel suurt mõtet.

Millest kirjutatakse siin raamatus?

Kolmest tekstitoimetist: **Word**, **WordPerfect**, **WordPro**. Wordi teeb Microsoft, WordPerfectit Corel ja WordProd Lotus. **Microsoft** edasist tutvustamist ei vaja. **Corel** on kuulus oma joonistusprogrammi **CorelDraw** poolest. **Lotus** on IBM-i tütarettevõte ja kuulus kohtvõrkude ning tekstideandmebaasi programmi **Domino/Notes**'i poolest; **Notes** on ka elektronpostiprogramm ja sellena alates versioonist R5 Domino serverist eraldi ostetav ja installeeritav, sageli kontoripaki **SmartSuite** täiendina. Domino / Notes'i kasutavad CIA ja Amnesty International ja Rootsi Kaitseministeerium ja... ja... ja... (noh, üldse umbes 80 miljonit lõppklienti). Lotus teeb samuti teabehalduse (**Knowledge Management**) ja kaugkoolituse programme. Tema teabehalduse programmidel põhinevat ajakirjandusprogrammi kasutavad "Washington Post" ning "New York Times".

Kõik need kolm tekstitoimetit on vahvad programmid ja nendega mängimine rõõmustab inimest. Word on saadaval ka Apple'i OS-i jaoks ja seal ületab nüüd ilmselt Windowsi Wordi. WordPerfectit võib saada Linuxile (Coreli distributsioon) ja Apple'i jaoks, kuid Corel ise loobus selle edasisest arendamisest Linuxile. WordPro on saadaval **OS/2** jaoks (aga seda viimast vist nüüd Eestis küll kellelgi enam ei ole).

Eesolevas raamatus kirjutame ainult Windowsi-põhistest tekstitoimetitest. Kaotus pole suur, sest põhivõtted ja kasutajaliidese välimus on enam-vähem analoogilised kõikjal. **Linux** jaoks Wordi pole, WordPerfect on (tehakse allhankena). IBM-i Small Business Suite Linuxile sisaldab opsioonina Lotuse SmartSuite'i ja sellega koos WordProd, aga viimane näib olevat mõeldud jooksmas Windowsi emulatsiooni all..

Ameerikas on veel igasuguseid tekstitoimeteid, sest vanasti oli neid hästi palju. Harjunud **programmi vahetamise hind uue vastu** koosneb rakenduse ostuhinnast **ja** ümberõppimise hinnast **ja** failide konverteerimise hinnast. Kas viimane siis ka on olemas? Jah, muidugi, töötajate ajakulu väljendub palgarahas ja saamata jäänud tulus nende põhitegevusest!

Tekstitoimetit üksinda müüdisajal ei osteta. Tavaliselt ostetakse kontoripakk tekstitoimetist, tabelarvutusest, esitlusprogrammist ja andmebaasist. Erinevates kontoripakkides leidub ka muid lisandeid. Meie kirjutame programmide kolme suure kontoripaki koosseisus. Leidub ka väikesi kontoripakke, näiteks **Microsoft Works** (teised Worksid on läinud hingusele või pole Eestis kasutamisel). Microsoft aga pakub oma Workside ka luksusversioonis, milles sisaldub täiendava tekstitoimetina Word.

StarOffice'i Windowsi versioon asub kuskil suure paki ja Worksi vahepeal, mistõttu me sellest ei kirjuta (eesti keeles on huvilistele saadaval Arvo Mägi lühike käsiraamat). Kui teil pole tarkvara ega raha ja olete varem pakkidega töötanud, siis saate sellega suurepäraselt hakkama. Kodukasutaja saab StarOffice'i tasuta (kui suudab alla laadida) või CD-hinnaga. StarOffice on valmistatud ka Linuxile, sest tema põhiootstarve oligi pakkuda kontoripakki Linuxile. **ThinkFree Office** on võrguühendust nõudev pakk, kuigi komponendid töötavad ka autonoomselt (*offline*). Muuseas, mõnel pool USA-s on ka Lotuse SmartSuite nüüd võrgu kaudu kasutatav tunnitasu alusel, aga seal on kohalikud kõned odavad...

Wordist on laialt käibel erinevaid versioone, mille vahed pole liiga suured. Kirjutuse aluseks on Eestis massilevinud **Word97 (MS Office 97)**, vajadusel märgitakse **Word2000** uususi (viimasesse jäi sisse piisavalt puuke ja on juba olemas teeninduspakid): versioonivärskendus tühiste juurdetulevate asjade pärast ära ei tasu. **Word97** muutused võrreldes **Word 95**-ga ei ole enamikul juhtudel siinkäsitletava materjali piirides olulised. Corel WordPerfecti puhul on aluseks **WordPerfect Office 2000** (tekstitoimeti **WordPerfect 9**) kuid mõnikord viidatakse ka selle eelmisele versioonile **WordPerfect 8**. WordPro puhul on aluseks **WordPro 9.5** (pakk **Lotus SmartSuite Millennium Edition 9.5**). Kõikides uutes pakides on parandatud varasemate vigu ja üht-teist ka teisiti tehtud, kuigi väga põhimõttelisi muutusi pole tekstitoimetites enam ammu olnud.

WordXP lisas ilustusi, aga pole kogemusi, et tavategutsemise võimete muutused oleksid suured. Tekstitöölusele olulisemad asjad muutusid Word 2000-s. Esialgu on WordXP pealegi Eesti turul vähelevinud rakenduseks. **WordPro9.7** tuli müügile 2001. a. lõpus ja kohandati WindowsXP jaoks, muidu põhjapanevate muudatusteta. **WordPro10** tulekust on olnud ainult ähmaseid kuulujutte. **Corel WordPerfect 2002** saabus aastal 2001, aga tekstitoimeti osas pole muutused märgatavalt suured. Niikuinii on Corelil valmis neli teeninduspakki eelmisele versioonile ja midagi ka **2002**-le...

Tekstitoimetite põhiotstarbed ja -ülesanded on juba kümme aastat muutumata, põhimõtteliselt uut tekstitoimetit pole enam leiutatud ja niipea ei leiutata. “Niipea” tähendab arvutimaailmas vähemalt kolme aastat leiutamiseni ning tõenäoliselt teist kolme aastat tootmiskõlblikuks tegemiseni. Kui tulevad tõesti uued operatsioonisüsteemid, siis muidugi tasub asja uuesti vaadata.

WordPro Millennium tuli välja enne kui Word2000 (eelmine, WordPro97, tuli välja veidi enne kui Word97). Viimasena saabus WordPerfect Office 2000 (WordPerfect 9). Teedrajajatel on omamoodi raskem, teised saavad kasutada nende ideid. Seepärast jäävad teedrajajad nii mõnigi kord äris alla. Seda ei saa alati tasakaalutada hinnaga. USA-s on jaemüügis tavaostjale kõige odavamaks Lotuse pakk, kõige kallimaks Microsofti oma. WordPerfecti müüakse aga ka üliodava haridushinnaga. Eestis on haridushinnaga tavaliselt kõige odavam MS Office'i pakk, kõige kallim (kui üldse saab) Lotuse oma. Ja haridushinda ei tohi igäüks kasutada. Tasub tähele panna, et Lotuse pakki saate värskendusehinnaga (**upgrade**) ka siis, kui te lisate selle mõne teise firma varem installeeritud standardpakile (Eestis võib see hind olla väiksem Microsofti paki täishinnast). Lotuse pakki tuleb Eestis osta IBM-i abil, IBM-i volitatud esindajate käest. Coreli ja Lotuse litsentsid lubavad teil kumbagi pakki masinas hoida korraga kodus ning tööl, kuid see ei tohi olla üheaegselt töös. Microsofti paki jaoks tuleb nüüd osta eraldi litsents koju ja eraldi litsents töö juurde. Microsofti uus hinnapoliitika võib kõiki vahekordi muuta.

Siit raamatust loete võrdlevat käsitlust esmajoones programmide erinevustest. Pisierinevused teevad mõne programmi üsna armsaks, kuid ilma nendeta saab läbi. Lisaks leidub programmide vahel mõnikord oluliselt kasulikke erinevusi: tarvisminevaid võtteid ja omadusi, mis ühes programmis on mugavamad kui teises või ühes puuduvad, teises sialduvad. Kasulikkus sõltub eesmärkidest, seepärast kajastab nende valik kindlasti ka autori kogemust. Aga teiste probleemide ja kogemuste tundmaõppimisest on teada, et kasutajatel leidub palju kokkulangevaid eesmarke. Ausõna, autor on tundnud huvi teiste kasutajate kogemuse vastu mitmetel maadel!

Siin raamatus antakse ka teavet, kuidas sooritada analoogilisi toiminguid erinevates programmides. Ühesugustest elementaarsustest ei räägita muidu, kui selgitamaks erisusi. Niisiis, raamatut saab soovi korral kasutada käsiraamatuna või spikrina või õpikuna.

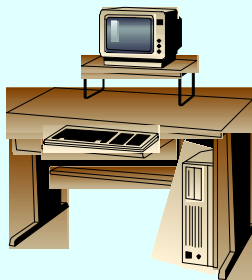
Teie eesolev raamat ei sisalda kõikide erisuste lõplikku loetelu. See ei asenda elektroonilisi spikreid, mis on kõikide programmidega kaasas (valige menüüst `Help` ja hakake selle failides ringi kolama!). Ma ei koostanud entsüklopeediat. Siin kirjutatakse, kuidas teha printitavaid või loojaprogrammiga vaadatavaid dokumente. HTML-i või XML-i tõlkimise lahendustest tekstitoimeti piirides ma ei kirjuta, samuti dokumendi manusena või muidu saatmise probleemidest. See kõik sõltub ju ka tugevasti kasutatavast meiliprogrammist, samuti sellest, kas teil on vaja vahetada dokumende kohtvõrgus või laiemalt. Tekstitoimetid ja võrk on aines eraldiseisvaks raamatuks, mille võib kirjutada keegi teine.

} Mõnikord antakse raamatus ettevaatlikke hinnanguid või soovitusi. Iga hinnang või soovitus kajastab programmi kasutamise või dokumendi loomise konkreetseid otstarbeid ja võib Teile mitte sobida.

⌋ Mõnikord antakse eesolevas raamatus ka soovitusi dokumendi enda kohta. Sealjuures võib leida viiteid vajalikele operatsioonidele, millest kirjutatakse hoopis teistes peatükkides.

Riistvara võrdlemiseks on võimalik leida teste. Programmidega on asi tülikam. MS Wordi üleoleku suurus levikus ei kajasta selle üleoleku suurust omadustes tavakasutaja jaoks. Omaduste üleolek on tunduvalt väiksem üleolekust levikus, kuid mõõta vahesid ei õnnestu. Võrdleva testimise programm tekstitoimetite jaoks puudub, kasvõi sellepärast, et testimisel on võimatu elimineerida harjumust.

Intelligentsi mõõdetakse kohanemisvõimega teistsugustele oludele. Harituse kasu on oskus tarvitada kohanemise käigus võõrast kogemust, mis on kättesaadav kirjapandult. Niisiis, me loodame, et selle raamatu kasutamine teeb teid haritumaks ja intelligentsemaks. Kui teil on raha (haridus on raha), siis ostke endale kõik kolm. Kui ei ole, siis ma aitan teil valida.

Kõik nad on ühesugused, kuid mitte päris...

Kurjad keeled armastavad lõksutada, et Pisipehme lihtsalt laenas WordPerfectilt kõik ideed. WordPerfect töötas toote välja ja võistleja hoidis kokku suure hulga kulusid. Ausalt öeldes on see laim. Wordis on paljud sama otstarbega toimingud sätitud kasutaja seisukohalt teisiti kui WordPerfectis. Kahtlemata oli DOS-i aegadel WordPerfect kõige edukam tekstitoimeti. Holland näiteks jäi WordPerfecti jaoks mitu aastat pärast Windowsi (ja isegi Windows95) ilmumist, kuigi WordPerfecti esimesed Windowsi versioonid polnud võrdluses Wordiga kõige õnnestunud. Ideid on üldse raske patenteerida. Asi on selles, et saada hakkama ideede süsteemse teostamisega. Tekstitoimeti on ideede süsteem, mis on realiseeritud vahendite süsteemis. Tegelikult erinevad Wordi ja WordPerfecti tekstitöötamise vahendite süsteemid põhimõtteliselt, aga tavakasutajale on need erinevused nüüdseks mõneti väiksemad kui programmeerijale.

Kõikidel tekstitoimetitel ripub kaelas ühilduvuse koorem. Uus versioon peab suutma kasutada vanade versioonide faile. Täiustusi tuleb teha lisanditena, mitte kogu süsteemi uuesti üles ehitades. Eks seepärast ka kasvavad uute versioonide mahud paljudes megabaitides. Sama koormat kandis ju ka Windows9x ise.

Sarnasused määrab operatsioonisüsteem ja funktsioonide kokkulangevus

Mul oli kunagi Windowsi soomekeelne CD. Pärast kraahi sellelt Windowsi taasinstateerimisel muutusid mõned menüüd segakeelseks. `File`, `Edit`, `View`, `Window` ja `Help` on Windowsi pesakonna operatsioonisüsteemide paratamatused pealmise taseme menüüdes ja tarvilikud käsukomplektid igasuguse elektroonilise dokumendi vähegi keerukamal töötlemisel. **Notepad** saab ju hakkama ilma menüüdetä `View` ja `Window`, sest ta lihtsalt ei luba kasutajal avada mitut akent korraga ning kasutab ainult üht vaadet. **Notepad** on mõnikord äärmiselt vajalik (kuigi teil on parem bat faile mitte torkida), kuid kui arvutid piirduksid temaga, oleksid nende eelised vanemate kirjutamisvahendite ees küllaltki väikesed.

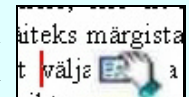
Kuna tekstitöötuse põhitõimingute liigid on juba ammu välja kujunenud, on kõikide põhimiste tekstitoimetitega võimalik teha täpselt ühte ja seda sama ja umbes sama mugavalt, isegi kui neid tehakse veidi erinevatest kohtadest või veidi erinevate võtetega. Masinate ja inimeste mälu on piiratud, mistõttu kõik programmid ei mahu igasse masinasse ja raske on omandada ühetaolisel tasemel kogemust kõikidest samu ülesandeid täitvatest programmist. Kasutajat puudutab programmi nähtav osa: käskude nimetus, klahvilöökid ja hiireklõpsude arv mingi toimingu sooritamiseks, vahendite kättesaadavuse kiirus. Vanasti oli oluline ka kõvakettal hõivatav maht, aga juba 13,5GB kõvaketaste puhul jääb see vähem oluliseks teguriks.

Kahtlemata erinevad programmid selle poolest, kuidas nad täidavad standardkäskusid, aga kasutaja telgitagust ei näe ja ei pea nägema. Arvuti muutus igapäevaseks tarbeesemeks graafilise kasutajaliidesega ja vajaduse kadumisega veidikenegi teada programmeerimisest.

Pisierinevused

Nimede erinevus ei ole mõnikord üldse tähtis. **Toolbar, Property Bar, Powerbar, SmartIcons Bar** on nimed, mida tegelikult üldse ei pea teadma või mida on vaja vaid spikrist aru saamiseks. Meie eristame käesolevas kirjutises eesti keeles vaid **nupuribasid** ja **menüüribasid** ja isegi see vahe on rohkem praktiline kui sisuline. Microsoft on meie sõnakasutust mõjutanud, kuid tõlkimisel tuleb siiski teada, milline termin on omane vaid ühele autorfirmale, milline aga on üldkasutatavaks sõnaks. Isegi toredas Vello Hansoni ja Arvi Tavasti “Arvutikasutaja sõnastikus” on Microsofti ingliskeelne spetsiifiline terminoloogia tehtud rakendusomasest üleüldiseks.

Silmailu erinevused on olulised sellele, kes hoolib väljanägemisest. Mõnikord aitavad ilusad vahendid ka paremini tegutseda. Nii näiteks märgistatud teksti lohistamisel Lotuse **WordPros** võtab hiireosuti (**pointer**) rohelisest varukast väljaulatuva käe kuju, lohistamise sihtpunkti tähistab aga punane kriips. Microsofti **Wordis** on sihtpunkti tähistus hall ja lohistamisosuti samuti halli värvi. Punast on ilmselt parem näha kui halli. Ainult selle pärast programmi vahetada oleks tobe. Käsunuppude värvipildid on kindlasti selgemini eristatavad halli ja musta kasutatavatest piltidest ning nii ka paremini meelde jäävad. Coreli WordPerfect ja Lotuse WordPro on kindlalt värvikamad Microsofti toodangust.

Format Painter (Microsoft), **Quick Format** (Corel), **Fast Format** (Lotus) on erinevate rakenduste sildid samale funktsioonile: omaduste (atribuutide) kopeerimisele. Igaüks neist teostab sama toiminguliiki, vähemalt üht kokkulangevat toimingut (teksti atribuutide kopeerimist), ja veel ka natuke erinevat. Seda, mida üks teeb ja teine ei tee, saab teise rakenduses peaaegu kindlasti sooritada mingite muude vahenditega. Nime erinevused ja lisaerinevused on pisierinevused.

Mõned pisierinevused teevad elu kindlasti mugavamaks. **Word** kogub Tools-Options abil avatavasse dialoogikasti peaaegu kõik tarvilikud eelsätetused, **WordPros** on need aga määratavad erinevatest kohtadest, **WordPerfect** on eelmise kahe vahepeal. **Jäiga tühiku** tegemiseks tuleb aga **Wordis** ja **WordPerfectis** vajutada kolme klahvi korraga (Ctrl+Shift+tühik), **WordPros** kahte (Ctrl+tühik). **Jäik tühik** kindlustab nimelt, et sellega seotud sõnad oleksid alati ühel real: 1999. a. ei paigutu kunagi nii, et arv ise asetub eelmise rea lõppu ja 'a.' järgmise algusesse. Eesti keele lühenditetradiitsioonis on tegemist äärmiselt vajaliku vahendiga.

Oluliselt kasulikud erinevused

Kui teil on äripartnereid Soomes, Rootsis ja Saksamaal, siis tuleb ehk nendes keeltes kirjud kirjutada. Lotuse **WordProga** on kaasa nende keelte spellerid (hm: pooleestindatult oleks ehk parem rääkida õige-kirjakontrollist). **WordPerfectil** on ka portsjon keelekorrektoreid kaasas. Microsofti **Wordile** tuleb need eraldi muretseda. Hädavajalik eesti keele speller ning teaurus on olemas aga vaid Microsoft **Wordi** jaoks. **WordXP**-st on saadaval osaliselt eestikeelne variant. **Word2000** ja **WordPerfect2000** omavad võimalust luua tekstist PDF-faile, **WordPros** see funktsioon puudub, aga **Acrobat Distilleri** või

PDF Writeri abil saate PDF-faile ikka luua. PDF-dokumentide toimetamiseks vajate ikkagi **Acrobati** ennast ja mitte **Acrobat Readerit**.

Nendele, kes armastavad dokumente ilusaks vormindada, leidub Lotuse WordPros alati avatud **Teabe-Kast (InfoBox)**, milles saab teha kõiki vormindamistoiminguid äärmiselt kiiresti, sest nende tulemused on kohe leheküljel näha. Microsofti Wordis näete küll mõnikord tulemust dialoogikastis, aga selle sobivuse kindlakstegemiseks leheküljel endal peate muutuse ikkagi ära tegema, dialoogikasti sulgema ja rahulolematuse korral siis kõike uuesti algama. Aega läheb meeletult rohkem. Muidugi, dokumendid ei pea olema ilusad. Dokumendid võivad olla halvasti vormindatud. Tööd võib teha hingeta ja ehk isegi lohakalt. Aga ega te siis õiged inimesed ka pole.

Kui tarbija peab tegema midagi keerukamat, siis saab ta olulist abi viisarditest ehk tarkadest (*Microsofti keeles wizard*). Targad annavad teile samm-sammult valikud ette, aga põhiosa teevad juba ise ära. Microsofti Wordis on nende valik tõenäoliselt kõige suurem. Kiirustavale tavakasutajale on targad vajalikud. Lühikese standardkirja loomiseks ei tohi kulutada liiga palju aega, kuigi samal ajal võib kirja personaliseeritus nii aadressaatide kui ka saatja identifitseerimise suhtes olla hädatarvilik. Tekstitoimeti peab töötama massikasutajaga, kellel on kiire, kes vajab erilisi võimalusi harva ja kes ei pea liigselt mõtlema. **Ford T** oli esimene massiauto mitte lihtsalt odavuse tõttu, vaid seetõttu, et ta ei vajanud enda kasutamiseks kutselist autojuhti ja mehhaanikut. Wordi näol tegi Microsoft kindlasti Ford T. Aga pärast tuli ka Volkswagen ja mõni tahab Volvot või Mercedest või lihtsalt paremat sorti igapäevaautot. Word saab olla rohkemaks kui Ford T, aga WordPerfect ja WordPro suudavad seda ka. Iseasi on, mida suudavad pakid tervikuna: sellest vaadake veidi kogu raamatu lisa.

Loomulikult teevad viisardid oma töö inglise keeles ja suur hulk nende loodud tekstijuppe tuleb pärsit ikkagi asendada eestikeelsetega. Ju sellepärast ongi nende kasutamisest siinmail vähe kuulda. **Word XP-ga** asi muidugi mõnevõrra muutus.

Mugavad erinevused

Olgu tegemist oluliste või pisierinevustega, mõned neist on mugavad või muidu olulised, teised mitte. Nii näiteks kasutavad kõik tekstitoimetid (ja kontoripaketid) erilist spikridialoogi, mille otsinguaknasse sisestate mõned sõnad ja programm otsib teile välja neid sõnu sisaldavad spikrifailid. Pisipehmes Kontoris töötab pikemat aega **Klambriks** kutsutav abiline, animeeritud pildiga dialoog, mis ilmub üsnagi segavalt ootamatutel juhtudel. Clippy ametlik nimi on muidugi **Office Assistant**. Algselt oli see nimelt kirjaklambri kujuline ja klambrit nimetatakse inglise keeles *paper clip* ehk lihtsalt *clip*. Hiljem tegi Pisipehme liikuvaid abilisepilte juurde. USA-s on Klamber pälvinud kasutajate üldise ebasoosingu, kui mitte vihkamise. WordPerfectis ja WordPros on need abilised täpselt samuti olemas (**Expert**), aga neid tuleb ise välja kutsuda ja masina võimsust ei kulutata liikuvate piltide peale.

Spikrid kirjutatakse teatavasti inglise keeles. Tekstitoimeteid tehakse ka teistes keeltes (saksa, prantsuse, jaapani). Meile jäävad vanemate või vähemlevinud tekstitoimetite spikrid ingliskeelseteks ja meie tavakasutajal võib olla üsna tülikas kõigepealt välja mõelda tarvilikud ingliskeelsed sõnad ja siis hakata neid otsima. Ega arvutieestikeelega tarvitse asi oluliselt parem olla. Spikridialoogi Contents ja Index lehtedelt otsimine on tavaliselt otstarbekam virtuaalabilise kasutamisest, sest etteantud sõnu on kergem mõistatada kui sinna mittetalletatud tavainglise keele sõnu tarbija biomälust otsida.

Kõige kiiremini avaneb WordPro, kõige aeglasemalt WordPerfect. Kahtlemata on paha, kui rakenduse avamist tuleb meeletult - nii viis sekundit - oodata. Ma ei ole mõõtnud, kui kaua avanevad kõik kolm rakendust 16MB mäluga Pentium I-100MHz masinatel. Juba Pentium I-166 masinatel pole rakenduste esmase avamiskiiruse vahe märgatav (kuigi jah, WordPro tuleb nii kiiresti üles, et te sel ajal vist ei jõua vajutada mõnele kaugemale klaviatuuriklahvile). Ma tean üht daami, kes hakkas nii närveerima Windowsi alglaadimisele kulutatud aja pärast (ta pidi alati oma tahtmise silmapilkselt saama), et lülitas välja viirusetõrje.

Kindlasti on otstarbekas aru saada mallidekasutuse erinevusest erinevates rakendustes. Arenenud kasutajat tuntakse oskusest kasutada rohkem kui ühte malli. Mugavus on isikupärane.

Ebamugavad erinevused

Word sordib palju halvemini kui **WordPro**. **Wordi** tabelites ei saa määrata numbrivormingut, **WordPro** ja **WordPerfecti** omades saab. **Wordis** ja **WordPerfectis** saab tekstikasti paigutada teksti taha, **WordPros** ei saa. Need on ebamugavad erinevused, hädad, mis panevad vihastama. Niisuguste erinevuste tõttu muutub harjunud tekstitoimeti lemmikuks. Niisugustele erinevustele viidates räägime me ühe programmi üleolekust või allajäämisest.

Üleolekut ja allajäämist ei saa korrektselt mõõta, sest siis peaks meil olema teada kõikide vajalike tegutsemisviiside arv ning võrdlev statistika. Seda ei ole ja ei saa olla. Summarsed võrdlused jäävad impressionistlikeks, üksikvõrdlused aga töötavad.

Kui järgnevates peatükkides kirjutatakse, et midagi ei saa mingis tekstitoimetis teha, siis võib see tähendada absoluutset võimatust. Aga võib ka tähendada vaid äärmist ebamugavust, raskust, midagi tava-kasutaja jaoks teostamatut või teostamist mittetasuvat. **Wordi** tabelites ei saa määrata numbrivormingut. Väljadele muidugi saab ja igasse tabelilahtrisse **fillin**-välja loomisel saab määrata sellesse sisestatavale numbrile vormingu. Aga see tähendab **välja** käsukoodile **parameetri (switch)** lisamist, mis hakkab ületama nõudeid sekretärile või lapsevanemale. Ja **välja** kopeerimist (mitte kande, vaid just välja!) pole üldse nii lihtne teostada.

Keegi ei tunne kõike

Mingi võtte mitteteadmine pole häbistav. Kasutuskogemused erinevad, kasutusvajadused erinevad, rääkimata harjumustest. Iga arenenud tekstitoimeti sisaldab lisaks üldvajalikule ka midagi harvateks erivajadusteks. Kogenud keerukate dokumentide loojad võivad ikkagi olla mõnda tekstitoimeti funktsiooni mitte kasutanud. Pealegi on paljut võimalik teha samas tekstitoimetis üsna mitmel moel ja milline neist on kõige mugavam, sõltub muu hulgas ka üksiku kasutaja harjumustest ning lisaks sellest, kuidas ta teisi funktsioone kasutab.

Nõuküsimine teistelt, käsiraamatute lugemine ja elektroonilistest spikrites ringikolamine on loomulikud tegevused. Arvutirahvas on kokkuhoidev ja tõsist abivajadust austatakse ning teisi inimesi õpetatakse. Mõned patsiga poisid või terava keelega tüdrukud armastavad küll näidata saladuslikku pühitsetust, aga kui te ikka ausalt otsite abi, siis te seda ka saate. Ja teid võidakse selle eest isegi hindama hakata.

See raamat on maailmas ainulaadne

Keegi ei ole kirjutanud programmide võrdlevaid kasutusõpetusi. Eestlased on esimesed.

Sama firma üksiku programmi või programmipaki häid õpetusi ning käsiraamatuid leidub külluses. Neid vajab inimene, kes on juba midagi ostnud (või kelle kontorisse peremees ostis). Ega ei leidugi inimesi, kes tunneksid korraga hästi kõigi kolme suure vaala kombeid.

Niiis, lugenud läbi meie raamatu, saate ka teie suurteks avastajateks.

